

13. Головатий М. Ф. Демократія: історія, теорія, практика: навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. та аспірантів-політологів / М. Ф. Головатий. – К.: ДП «Вид. дім «Персонал», 2011. – 228 с.
14. О’Доннелл Г. Делегативная демократия [Електронний ресурс]. / Гільермо О’Доннелл – Режим доступу до ресурсу: <http://politzone.in.ua/index.php?id=388>.
15. Шведа Ю. Референдум як політичний інститут в умовах сучасної демократії / Юрій Шведа // Політичний менеджмент. – 2007. – № 4. – С. 112 – 124.
16. Конституція України [Електронний ресурс]: Офіційний сайт Верховної Ради України (ВВР) // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – N 30. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=254%EA%2F96-%E2%F0>.
17. Панцир С. Взаємодія влади і громадськості через механізм громадських рад: стан і перспективи / С. Панцир, А. Крупник // Збірник матеріалів з питань діяльності дорадчо-консультативних органів в Україні. [За ред. Г. Усатенко]. – К.: Фонд "Європа ХХІ", 2008. – 92 с.
18. Лациба М. В. Як територіальна громада може впливати на вирішення питань місцевого значення / М. В. Лациба, В. В. Бондаренко – К.: Український незалежний центр політичних досліджень, 2007. – 108 с.

УДК 321.01

Дунаєва Г. О., ДЗ "ПДПУ імені К. Д. Ушинського"

ПОЛІТИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У ПРОЦЕСІ ВЗАЄМОДІЇ ВЛАДИ ТА СУСПІЛЬСТВА: КОМУНІКАТИВНИЙ ВИМІР

У статті розкривається інтерпретація феномену політичної відповідальності як комунікативного процесу. Основою політичної відповідальності, за такого розуміння, виступає не діяльність влади, а відносини між інформованими громадянами та владою (концепція «відповідального громадянина»). Наголос робиться на тому, що у сучасних умовах ці відносини опосередковані мас-медіа.

В статтє раскрывается интерпретация феномена политической ответственности как коммуникативного процесса. Основой политической ответственности, при таком понимании, выступает

не деятельность власти, а отношения между информированными гражданами и властью (концепция «ответственного гражданина»). Акцент делается на том, что в современных условиях эти отношения опосредованы масс-медиа.

The article deals with the interpretation of the phenomenon of political responsibility as a communicative process. The basis of political responsibility for such an understanding, not acting government activities, but relationships between citizens and authorities (the concept of «responsible citizen»). Emphasis on the fact that in modern conditions that relationship mediated by the media.

Дослідження феномену політичної відповідальності набуває особливої актуальності у перехідні періоди життя суспільства. Це не дивно через те, що саме під час змін виникає криза довіри між суспільством та владою, що обумовлює необхідність пошуку механізмів підвищення ефективності у процесі прийняття та реалізації політичних рішень, забезпечення сталого розвитку.

Сучасний етап розвитку політичної системи характеризується істотними зрушеннями у взаєминах людини і влади, трансформаціями пануючої картини світу, розвитком глобалізаційних процесів та інформаційних технологій.

Демократизація пострадянських суспільств, плюралізація політичного простору зруйнувала системно-групові зв'язки соціальної й політичної сфер, які складались протягом десятиліть радянського режиму.

У країнах консолідованої демократії актуалізуються проблеми, пов'язані із становленням інформаційного суспільства. Один із головних викликів сучасної доби полягає у тому, що соціальна основа політичної влади поступово трансформується та заміщується, а взаємодія влади та суспільства опосередковується масовими комунікативними процесами. Стали випадати цілі проблемні блоки, що традиційно ініціювали та супроводжували масову політику доби модерну: функціонування політичних інститутів національної держави, права людини (захист особистих даних, інтелектуальна власність та ін.), захист особистості від необґрунтованого державного втручання, забезпечення необхідних для життя соціально-економічних стандартів та ін.

Однією із суспільних інституцій, які трансформуються під впливом інформаційних процесів, виступає інститут політичної відповідальності. Це пов'язано із тим, що змінюються основи політичної взаємодії органів державної влади та інститутів

громадянського суспільства. У сучасному світі індивід у політичному просторі діє не стільки під впливом ідеологій, скільки підпадає під тиск «м'якої влади» інформаційних повідомлень, які визначають політичний порядок денний. Новизна такого стану речей ілюструється новими термінами і характеристиками: реципієнт, дивідуум, мереженін (замість громадянина), актор, медіакратія тощо.

З іншого боку, суспільства, що прагнуть до здійснення влади демократичним шляхом, зіштовхуються з проблемою розумного обмеження демократичних свобод індивіда на користь суспільного блага. Усвідомлення зростаючої необхідності політичної участі індивідів у демократичному процесі призводить до міфологізації й гіперболізації ступеня їхньої участі в процесі прийняття суспільно-значущих рішень інформаційної доби.

Необхідно враховувати, що «Основою для комунікацій у політичній реальності є відмінності у трактуванні «суспільного блага» і шляхів його досягнення. У результаті комунікативного протиставлення виникають конфлікти, єдиний політичний вихід з яких у сучасному світі лежить в галузі комунікації і реалізується (або – не реалізується) у формі політичного діалогу» [4].

Проблема політичної відповідальності пов'язана із широким колом питань, які стосуються усіх сфер суспільного життя та аспектів соціально-політичної взаємодії. Саме тому воно характеризується багатогранністю, що ускладнює його визначення та застосування у політичних дискусіях та дискурсі мас-медіа.

Складовими політичної відповідальності у сучасному суспільстві виступають як юридичні норми, що закріплюють адміністративну, або кримінальну відповідальність державних службовців, так і норми моралі, на основі яких громадяни оцінюють діяльність політичних акторів у відповідності до певних критеріїв. Саме тому, однією із головних складових політичної відповідальності виступає відповідальність громадян, їх бажання та здатність оцінювати дії політиків на основі наявної інформації та відмовляти у підтримці безвідповідальним політикам.

Дослідженню феномену політичної відповідальності, розкриттю його взаємозв'язку із політичною діяльністю, політичною свідомістю та політичним вибором присвячено роботи таких зарубіжних та вітчизняних авторів, як Р. Маккіон, Х. Йонас, Х. Ленк, К. Мітчелл, П. Друкер, Д. Ледд, Г. Ложкін, О. Лазорко, О. Лейст, Н. Мінкіна, М. Солодка, В. Торяник, Ф. Рудич, І. Кресіна,

Г. Щедрова, М. Михальченко, С. Рябов, С. Наумкіна, І. Воронов, Р. Павленко, Ю. Сурмін, О. Токовенко, О. Чемшит та ін.

Розуміння політичної відповідальності влади з боку громадян безпосередньо залежить від аксіологічної сфери, тобто тих цінностей та інтересів, які панують у даному конкретному суспільстві. Водночас, політична відповідальність виступає важливим елементом у структурі політичної діяльності. Це обумовлене важливістю суспільного контролю за діями політичних акторів, пошуком оптимальної моделі управління для уникнення негативних наслідків неефективного урядування. Також реалізація принципів політичної відповідальності забезпечує зворотній зв'язок громадян із владою, сприяє підзвітності влади. Феномен політичної відповідальності пов'язаний із делегуванням владних повноважень.

Важливою складовою політичного процесу у демократичних країнах виступає відповідальність громадян, інститутів громадянського суспільства та представників мас-медіа, які виконують функції критики та контролю владних інституцій в інтересах суспільства.

Усі ці аспекти досліджуваної проблеми повною мірою стосуються політичної реальності сучасної України. Можна стверджувати, що брак політичної відповідальності виступає однією із головних причин, яка гальмує перехід від посткомуністичної політичної системи до демократії та ринкової економіки.

На думку українського автора В. Торяника, у сучасних дослідженнях бракує аналізу взаємної відповідальності державної влади та громадянина, яка виступає основою правової держави. Він вважає, що «осторонь магістрального напрямку досліджень правової держави виявився аспект, пов'язаний з обоюсторонньою відповідальністю двох сторін суспільних відносин у правовій державі – державної влади і громадянина» [3].

Складнощі, пов'язані із реалізацією на практиці задекларованих цілей суспільного розвитку у пострадянських країнах, пошуком оптимальної моделі взаємодії держави та суспільства свідчать про необхідність утворення дієвих механізмів політичної відповідальності. Безумовно, це тривалий процес, у якому беруть участь актори політичного поля, представники мас-медіа, бізнес-середовище та інститути громадянського суспільства.

Він не обмежується електоральним періодом, а охоплює сферу політичної взаємодії, усі стадії політичного процесу та аспекти

формування правової держави. «У цьому контексті звернення до проблеми взаємної політичної відповідальності державної влади і громадянина покликано сприяти подоланню сформованої однобічності і формуванню системного уявлення про природу і принципи функціонування сучасної правової держави» [3].

Історично генеза феномену політичної відповідальності відбувалась у межах європейської цивілізації, а її джерелом виступали механізми політичної відповідальності, які широко застосовувались у політичній практиці Давньої Греції. Мова йде про впровадження принципу змагальності – агону – у життя (не лише політичне) полісу, відповідну структуру влади (народні збори (Екклесія), рада, магістрати), появу письмових законодавчих кодексів та суда присяжних (гелісії), процедуру таємного голосування. Слід відзначити, що політична відповідальність у полісі була пов'язана із владними механізмами та їх ідеологічним обґрунтуванням (матрімоніальні звязки родів, аристократична еліта, демос, як колектив громадян, республіка, тиранія).

Одним із дієвих механізмів політичної боротьби виступав остракізм, який, на нашу думку, можна інтрепретувати в якості елементу політичної відповідальності у полісах. Остракізм свідчив про тактичну поразку політика (проте не остаточну – відомі випадки, коли після повернення політик все ж таки добивався влади). При цьому остракізм, тобто вигнання із полісу найбільш впливових громадян терміном на десять років, застосовувався не лише за певну провинку, а і для «профілактики», з метою запобігання потенційного встановлення диктатури [Див. детал.: 2]

На сучасному етапі розвитку політичної думки розуміння політичної відповідальності пов'язується із еволюцією демократичної політичної системи, становленням правової держави та ринкової економіки. Політична відповідальність поділяється на «ретроспективну» та «перспективну», негативну та позитивну. Перша стосується відповідальності за вчинки політичного актора, які були скоєні у минулому. Це не лише юридична відповідальність, а і відмова суспільства у довірі, за якою невідтворотньо слідує відставка. Друга – це усвідомлення мети власної політичної діяльності та обумовленість дій актора обов'язком реалізовувати суспільно значимі функції. Негативна відповідальність пов'язана із застосуванням юридичних санкцій щодо правопорушника.

З інституційної точки зору, політична відповідальність – це інститут соціальної відповідальності політичних акторів за по-

літичні дії, їх ефективність та результативність. У нашій країні відбувається процес інституціоналізації політичної відповідальності, який складається із вдосконалення нормативно-правової бази та розвитку демократичних процедур, у тому числі – виборчих, які мають сприяти створенню простору раціонального політичного вибору громадянина.

У сучасних умовах політична відповідальність не обмежується регулюванням діяльності влади правовими нормами. Варто згадати вислів О. Гьоффе про те, що «Відкритим є питання відповідальності за правотворчість. Воно переводить нас від правовизначального до правонормуючого розуму. Адже право як таке не передбачає певної правотворчості. З точки зору відповіді на це питання, за принципом демократії йдеться про народ як єдність правових громадян» [1, 35].

У представленому розумінні політичної відповідальності акцент переноситься з дій та відповідальності влади на відносини у суспільстві, формуванні «правового» відповідального громадянина.

Можна погодитись із тим, що політична відповідальність, виступаючи окремим феноменом політичного життя, пов'язана із соціальною відповідальністю, як в аксіологічному вимірі, так і у діяльнісному. Політична відповідальність напряду відноситься до сфери політичної діяльності, тобто пов'язана із відносинами влади, яка розуміється не лише як засіб підкорення та панування (Т. Гоббс, М. Вебер), а і як комунікативний процес узгодження групових інтересів (Г. Арндт).

Теорія комунікації наголошує на необхідності налагодження постійно діючих зв'язків, комунікативних каналів між органами державної влади та інституціями громадянського суспільства з метою посилення політичної відповідальності. Це стосується не лише вертикальних комунікацій (держава – суспільство), а і горизонтальних – між різними владними органами та суспільними групами. І у першому, і у другому випадку вкрай важлив стає діяльність мас-медіа, завдання яких полягає у вчасному та якісному інформуванні зацікавлених сторін.

У сучасних умовах політична діяльність починається із процесу інтерпретації інформації, а простором політичної взаємодії стають інформаційні повідомлення мас-медіа, які певним чином впливають на формування громадської думки, структуру та правила політичної гри. Ці процеси повною мірою

стосуються і такого феномену, як політична відповідальність. Комунікативний вимір політичної відповідальності полягає у загальному, узгодженому визначенні сутності відносин між політичними акторами та суспільством, яке складається під впливом діяльності мас-медіа та приймається більшістю учасників у ході комунікації.

Технологічний розвиток надає можливості для реалізації механізмів політичної відповідальності, як динамічного процесу безперевного узгодження дій та рішень між владою та суспільством. В якості прикладу можна навести механізм електронного урядування. Тобто не лише оцінювання діяльності владних інституцій з боку громадян, а і впливу на процес прийняття рішення – від формулювання суспільної проблеми до реалізації (впровадження) управлінського рішення та модифікації політики. Таким чином, розширюється простір політичної участі громадян у політиці, а значить – змінюється механізм політичної відповідальності.

Розширення простору політичної комунікації призводить до підвищення рівня публічності у реалізації влади. Успішність політичної комунікації сьогодні визначається не просто відповіддю контрагента інформаційних повідомлень влади, а постійним обміном інформацією. Знаходячись у безпосередній залежності від рівня розвитку соціально-економічного прогресу, політична комунікація відтворює норми і цінності, які прийнятні для даного суспільства. Крім того, за допомогою обміну інформацією між керуючими і керованими політична комунікація допомагає приймати узгоджені рішення.

Для специфічної сфери політичної взаємодії влади та громадян, якою виступає політична відповідальність, важливими стають наступні чинники впливу мас-медіа на владу. По-перше, зміна системи представництва громадянських інтересів у відповідності до вимог медійного формату. По-друге, створення нових форм комунікації у сфері публічної влади та певна віртуалізація політичного простору [Див. детал.: 4]

Особливо відчутним вплив масової інформації, комунікативних технологій на взаємодію влади та суспільства стає під час електоральних змагань.

Таким чином, комунікаційна взаємодія сучасної доби, опосередкована технологічними новаціями, трансформує інститут політичної відповідальності та створює нові виклики для демократії.

Література:

1. Гьоффе О. Розум і право. Складові інтеркультурного правового дискурсу / О. Гьоффе. – Пер. з нім. Л. А. Ситниченко, М. Д. Култаєвої. – К.: Альтерпрес, 2003. – 264 с.
2. Суриков И. Е. Аристократия и демос: политическая элита архаических и классических Афин: Учебное пособие по спецкурсу для исторических факультетов / И. Е. Суриков. – М.: РФСОН, 2009. – 256 с.
3. Торяник В. М. Взаємна політична відповідальність державної влади і громадянина в сучасній правовій державі / В. Торяник. – Автореф. дис. ... канд. політ. наук. Спеціальність: 23.00.02 – політичні інститути та процеси. – Дніпропетр. нац. ун-т. – Д., 2006. – 17 с.
4. Яковлев Д. В. Політична взаємодія як комунікативний процес: медіатизація, демократизація, раціоналізація / Д. В. Яковлев. – Одеса: Астропринт, 2009. – 288 с.

УДК 316.346.2-005.2

Краснопольська Т. М., НУ «ОЮА»

ОСНОВНІ ТЕОРЕТИЧНІ КОНСТРУКТИ ГЕНДЕРА

У статті розглянуто становлення поняття «гендер» крізь призму становлення різних теорій та концепцій гендера: теорія соціального конструювання гендера, гендера як стратифікаційної категорії, гендера як культурної метафори. Детально розглянуті теорії формування гендерних ролей.

В статье рассмотрено становление понятия "гендер" сквозь призму становления различных теорий и концепций гендера: теории социального конструирования гендера, гендера как стратификационной категории, гендера как культурной метафоры. Детально рассмотрены теории гендерных ролей.

The article considers the establishment the concept of "gender" in the light of the formation of various theories and concepts of gender: the theory of social construction of gender, gender as a stratification category, gender as a cultural metaphor. Then reviewed in detail the theory of formation gender roles.

Починаючи з 1980-1990 роки у світі стали досить поширеними гендерні дослідження. Однак як розуміння і використання самого поняття «гендер», так і методи, що застосовуються в ході